

Koulutuksemme kehittämisen pääidea

Lehtisalo, Liekki, 1983. Koulutuksemme kehittämisen pääidea. Aikuiskasvatus 3, 3, 101—104. — Artikkelissa selostetaan opetusministeriön asettaman Jatkuvan koulutuksen toimikunnan mietinnön sisältöä ja ehdotuksia. Painopiste on jatkuvan koulutuksen periaatteen koko koulutusjärjestelmälle ja sen eri lohkoille asettamissa kehittämisvaatimuksissa. Aikuiskoulutus nousee tarkastelussa korostetusti esille.

Tehdessään vuonna 1978 päätöksensä aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja kehittämisperiaatteista valtioneuvosto samalla otti kantaa maamme koko koulutusjärjestelmän kehittämiseen laajemmin kuin virallisesti koskaan aikaisemmin oli tapahtunut. Tuolloin hallitus päätti, että koulutusjärjestelmäämme tullaan kehittämään jatkuvan koulutuksen periaatteen mukaisesti.

Viime vuonna opetusministeriö asetti koulutuksen hallinnon, suunnittelun, tutkimuksen ja opettajien edustajista toimikunnan, jonka tehtäväksi annettiin selvittää millaisia vaatimuksia jatkuvan koulutuksen periaate asettaa maamme koulutusjärjestelmälle ja sen suunnittelulle. Aikuiskoulutuksen kehittämistarpeita oli pidettävä erityisesti työssä silmällä.

Jatkuvan koulutuksen toimikunnan mietintö julkistettiin kuluvan vuoden elokuun lopulla. Tässä kirjoituksessa lähinnä selostetaan mietinnön eräitä keskeisiä kohtia painopisteen sijoituessa välittömästi tai välillisesti aikuis-koulutukseen.

Perusmietintö

Mietintöä voidaan syystä kuvailla suomalaisen jatkuvan koulutuksen perusmietinnöksi. Siinä on tuotu esiin tunnusomaisia piirteitä, tavoitteita ja kehittämislinjoja jatkuvan koulutuksen periaatteen mukaan toimivalle koulutusjärjestelmälle. Samalla mietinnössä asetetaan melkoinen määrä yksityiskohtaisiakin kehittämisvaatimuksia eri koulutusasteille ja -muodoille varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen asti unohtamatta opettajankoulutustakaan.

Kansainvälisissä kasvatusalan järjestöissä ja monissa maissa on alettu kehittää elinikäistä oppimista koskevia koulustrategioita. Kansainvälisissä järjestöissä tapahtuva kehittämis-työ on kuitenkin usein luonteeltaan teoreettista ja yleistä.

Jatkuvan koulutuksen toimikunta perehtyi saatavissa olleeseen kansainväliseen aineistoon. Työn lopputavoitteena oli kuitenkin pyrkimys luoda nykyisen suomalaisen koulutuksen pohjalta jatkuvan koulutuksen kansallinen kehittämislinja, hyödyntäen toki myös kansainvälistä tietoutta.

Mitä jatkuva koulutus on

Jatkuvan koulutuksen periaatteella toimikunta tarkoittaa sitä, että *jokaisella ihmisellä tulee osana elinikäistä oppimista kaikkina ikäkausinaan olla mahdollisuus oman persoonallisuutensa jatkuvaan, monipuoliseen kehittämiseen järjestelmällisen ja joustavan opiskelun avulla.*

Toimikunta käyttää käsitettä jatkuva koulutus kuvaamaan elinikäistä oppimista erityisesti koulutusjärjestelmän kehittämisen kannalta. Elinikäisellä oppimisella tarkoitetaan ihmisen eliniän jatkuvaa oppimisprosessia, johon sisältyy kaikki inhimillinen oppiminen riippumatta siitä, missä yhteydessä ja millä tavalla se tapahtuu.

Elinikäisen kasvatuksen/jatkuvan koulutuksen ideaa voidaan perustella kahdesta pää-näkökulmasta. Toisaalta sen *perustana on ihmiskäsitys*, jonka mukaan ihmisolemukseen kuuluu pyrkimys kehittyä koko elämän ajan ja jonka mukaan ihmisen kyky ja halu oppia säilyvät kautta eliniän. Toisaalta tarve jatkuvaan koulutukseen *perustuu yhteiskunnan nopeaan ja osin ennustamattomaan muuttumiseen* lähes kaikilla inhimillisen elämän alueilla.

Jatkuvan koulutuksen ulottuvuuksia

Kun koulutusta ja sen eri osia tarkastellaan yksilön koko elämänkaaren kannalta, on luonnollista että ihmisen persoonallisuuden kokonaiskehitys nousee ensisijaiseksi näkökulmak-

si. Toimikunta pitääkin jatkuvan koulutuksen keskeisenä päämääränä ihmisen persoonallisuuden monipuolista jatkuvaa kasvua.

Toiseksi päämääräksi nousee koulutuksellinen tasa-arvo, jonka mukaan jokaiselle kansalaiselle taataan yhtäläiset tosiasialliset mahdollisuudet opiskeluun ja itsensä kehittämiseen. Yhtäläiset osallistumisen mahdollisuudet eivät siis vielä riitä tasa-arvon sisällöksi, vaan kysymys on myös onnistumisen mahdollisuuksista. Tasa-arvollakin on luonnollisesti omia painotuksiansa eri koulutusasteilla, mutta tasa-arvon pääsisällöstä on vaikeaa tinkiä millään loholla.

Toimikunta on yrittänyt saada yksilön ja yhteiskunnan näkökulmat riittävän tasapainoisesti esille pyrkien välttämään keinotekoisia vastakkain asetteluja. Muutenkin mietintö on siten kokonainen, että se täysin lukijalle avautuakseen vaatii perehtymisen kannesta kanteen.

Mietintö on varsin pitkälle koulutuksen laadullisissa kehittämissä suuntautuva. Vaikuttaisi siltä, että kuluva ja ensi vuosikymmen tulevat olemaan painotetusti laadun kehittämisen vuosikymmeniä oli sitten kysymys varhaiskasvatuksesta, peruskoulusta, keskias-teen ja korkeakoulutuksesta tai aikuiskoulutuksesta. Toki monella koulutusloholla on vielä paljon muutakin kehitettävää, eikä vähiten aikuiskoulutuksessa.

Toimikunta pitää koulutuksen keskeisinä strategioina horisontaalista ja vertikaalista integraatiota. Ne kuvaavat koulutuksen ja oppimisen lähentämistä ihmisen muuhun elämään sekä opinnollisen jatkumon muodostamista.

Horisontaalisella integraatiolla tarkoitetaan yhdentämistä, niveltämistä ja avaamista usealla ulottuvuudella: samanaikaisten opinnollisten tekijöiden yhdentämistä mielekkääksi kokonaisuudeksi, koulutusjärjestelmän rinnakaisten muotojen sekä opetuksen ja muiden opinnollisten tekijöiden niveltämistä monipuolisiksi, joustaviksi opintomahdollisuuksiksi sekä lisäksi koulujärjestelmän avaamista vuorovaikutukseen ympäristön kanssa. Muita yhteiskunnan instituutioita, joiden kanssa koulutusjärjestelmän vuorovaikutusta tulee kehittää, ovat varsinkin työelämä, perhe, joukkotiedotus ja kulttuuri.

Vertikaalisella integraatiolla tarkoitetaan peräkkäisten oppimismahdollisuuksien ja -vai-kuutteiden yhdentämistä mielekkääksi, yksilön kokonaiskehitystä tukevaksi jatkumoksi.

Käytännössä horisontaalinen ja vertikaalinen integraatio kytkeytyvät monella tapaa yhteen sekä koulutusjärjestelmässä että ihmisen elämässä.

Paino aikuiskoulutuksessa

Toimikunta on kiinnittänyt erityisesti huomiota aikuiskoulutukseen, joka toistaiseksi on koulutuksen käytännön kehittämisessä jäänyt riittämättömälle huomiolle. Myös silloin kun tarkastelu keskittyy muodollisesti muuhun osaan koulutusjärjestelmää, kiinnitetään huomiota siihen, miten se luo pohjaa aikuiskoulutukselle ja kytkeytyy siihen. Tämä ei mitenkään horjuta mietinnön kokonaisuutta koulutusjärjestelmämme kehittämiseen.

Koulutuksen keskeisiä tehtäviä jatkuvaan oppimiseen ja aikuisuuteen kasvamisen näkökulmasta ovat tukea oppimisvalmiuksien ja oppimismyönteisyyden kehittämistä sekä kasvua itsenäisyyteen ja sosiaalisuuteen ja samalla kasvua kohti aikuisuutta. Kaikessa koulutuksessa tulee tarjota myönteisiä oppimiskokemuksia ja lisätä oppimishalukkuutta. Suotuisa kasvuympäristö lapsuuden ja nuoruuden aikana luo pohjan elämän ajan jatkuvalle oppimiselle. Erityisesti aikuiskoulutuksen tehtävänä on korjata oppimishalukkuuden sekä omaa oppimista kohtaan koetun luottamuksen puutteita.

Jokaisen oppijan tulee voida edetä opinnoissaan joustavasti ja mielekkäästi henkisen kasvunsa tarpeiden ja elämäntilanteensa mukaan. Koulutukseen pääsyn avoimuuteen vaikuttavat sekä koulutusmahdollisuuksien määrä että koulutuksen valinnan kriteerit.

Koulutuksen avaaminen ympäröivään todellisuuteen merkitsee koulutusjärjestelmän rakenteiden kehittämistä siten, että ne mahdollistavat nykyistä paremmin vuorovaikutuksen muun yhteiskunnan kanssa. Ihmisen olisi voitava niveltää yhteen eri taholla oppimaansa, hakeutua oppimistilanteisiin, jotka vastaavat hänen elämäntilanteensa ja persoonallisen kehityksensä vaatimuksia ja sopivat luontevasti hänen muuhun elämäänsä. Oppiminen on mielekästä silloin, kun sillä on selvä yhteys koulutusjärjestelmän ulkopuoliseen todellisuuteen. Erityisesti aikuisopiskelijoille on tärkeää aikaisemmin opitun ja varsinaisen koulutuksen ulkopuolella muussa elämänpiirissä opittavan kytkeminen koulutuksessa opittavaan ainekseen. Aikuisilla on vankka kokemustausta ja jatkuvasti kiinteä yhteys työ-, perhe- ja yhteiskuntaelämään, joihin opintojen tulee luontevasti kytkeytyä.

Koska koulutusjärjestelmä ei ole ainoa opinnollinen ja kasvatuksellinen tekijä, tulee ottaa huomioon myös muiden yhteiskunnan instituutioiden kasvatuksellinen ja opinnollinen

vaikutus. Eri elämänpiirien opinnollistaminen on tärkeä osa jatkuvan koulutuksen periaatteen toteuttamista. Työn ja koulutuksen jatkuva vuorottelu merkitsee työelämän opinnollistamistarvetta. Työ- ja yhteiskuntaelämässä saavutettuja tietoja ja taitoja pitää voida ottaa entistä laajemmin huomioon koulutuksessa.

Aikuiskoulutuksen kehittämisvaatimuksiin sisältyy varsinaisen koulutuksen määrän ja laadun kehittämisen lisäksi aikuiskouluttajien ja aikuiskoulutuksen tutkimuksen kehittämisen ensisijaisuus verrattuna muiden koulutusasteiden vastaaviin kysymyksiin.

Seuraavat laajat kehittämis ehdotukset koskevat painotetusti juuri aikuiskoulutusta:

- Avointen opintojen järjestelmä edellyttää, että jokainen voi tarpeittensa mukaan lisätä yleistä ja ammatillista sivistystään sekä edistää henkistä kasvuaan ja kokonaispersoonallisuutensa kehitystä.
- Yhteismitallinen ja kattava tutkintojen järjestelmä mahdollistaisi eri tahoilla ja tavoin hankittujen tietojen ja taitojen huomioon ottamisen työhön tai opintoihin pääsyn kriteereinä.
- Kattavan opintopalvelujen tiedoston luominen sekä aikuisten opintoja tukevan yksilöllisen ohjauksen, tiedotuksen ja neuvonnan lisääminen esimerkiksi yleisten kirjastojen ja työvoimatoimistojen yhteyteen.

Uutta koulutusajattelua

Jos verrataan toimikunnan mietinnön ehdotuksia moniin virallisiin koulutusasiakirjoihin, on pakko yhtyä toimikunnan kantaan uudentyyppisen koulutusajattelun tarpeesta. Koulutusjärjestelmäämme on viimeisten 10—15 vuoden aikana kyllä osittain kehitetty jatkuvan/elinikäisen koulutuksen idean suunnassa, mutta ei riittävän johdonmukaisesti. Toimikunnan työlle antoi lujaa perustaa laaja asiantuntijakysely, jossa oli mukana noin 170 korkeatasoista hallinnon, suunnittelun ja opettajien edustajaa eri koulutusasteilta. Kyselyn tuloksista voidaan päätellä, että kaikilla koulutusjärjestelmän asteilla on vielä paljon tehtävää, jotta jatkuvan koulutuksen perusideat alkaisivat riittävästi toteutua. Asiantuntijoiden arvioiden mukaan jatkuvan koulutuksen toteuttamiselle on esteitä sekä opetuksen sisällöissä, järjestelyissä, työmuodoissa, oppimateriaaleissa että koulutuksen rakenteessa. Eri koulutusasteilla on erilaisia ongelmia ja kehittämisen kohteita, mutta yhteisiäkin tekijöitä voidaan osoittaa.

Koulutuksen laadusta

Rajoitettu palstatila sallii tässä yhteydessä vain suppean viittauksen koulutuksen laadulliseen puoleen.

Asiantuntijoiden mukaan Suomen koulutusjärjestelmässä painottuu varsin selvästi ihmisen kognitiivisen alueen kehittäminen. Koulutusjärjestelmän eri lohkojen välillä on tietenkin eroja. Yleissivistävän pohjakoulutuksen, sekä peruskoulun että lukion opetussuunnitelmissa painotetaan tiedollisia oppimääriä. Käytännössä tämä johtaa usein muiden persoonallisuuden alueiden syrjäytymiseen. Ammatillisessa koulutuksessa kehitetään luonnollisesti ammatin vaatimia taitoja ja niiden käytännön toteutusta. Sekä yleissivistävä että ammatillinen koulutus ovat varsin hyötyhakuksia, minkä seurauksena ihmisen luovuuden ja esteettisten kykyjen sekä eettisen ja sosiaalisen kehityksen tukeminen jää vähemmälle huomiolle. Näyttää siltä, että esiasteella ja vapaassa sivistystyössä, jotka ovat tavoitteiltaan ja toiminnaltaan muita vapaampia, painotetaan selkeämmin kuin muilla koulutusjärjestelmän lohkoilla ihmisen monipuolista kokonaiskehitystä.

Jatkuvan järjestelmällisen oppimisen edistämiseksi vaikuttaa, että koko koulutusjärjestelmässä tulee vähentää irrallisten tietojen määrää ja sensijaan painottaa tiedon ydinrakenteita ja oppimisvalmiuksien kehittymistä, ajattelun välineitä. Oppimismyönteisyyden ja -halukkuuden säilyminen on jatkuvan koulutuksen kannalta välttämätöntä.

Koulutuksen tavoitteet ilmaistaan usein suorituspainotteisesti tietoina ja taitoina ja yleensä korostaen koulutuksen tuotosta eikä prosessia. Jatkuvasti oppivan aikuisen tulee kyetä itse ymmärtämään omia oppimisprosessejaan ja muita henkisiä toimintojaan ja ohjaamaan niitä. Nykyinen koulutus ei järjestelmällisesti luo pohjaa eikä edellytyksiä oman oppimisen ohjaamiseen. Opetusmenetelmät ovat yleensä opettajakeskeisiä.

Ohjaava arviointi on melko harvinaista peruskoulussa, mutta muualla yleisempää. Se voisi edistää itse oppimisprosessin tuntemista ja ohjaamista eikä vain tulosten vertausta.

Eriyisesti alkuisopiskeluun kuuluu olennaisesti omien oppimistulosten arviointi suhteessa itse asetettuihin tavoitteisiin. Nykyisessä koulutusjärjestelmässä ei yleensä tueta oppijan osallistumista oman työnsä arviointiin.

Miten edetään käytännössä

Koulutusjärjestelmän kehittäminen jatkuvan koulutuksen ulottuvuuksien suunnassa ta-

pahtuu monin erilaatuisin ja eritasoisin toimenpitein sekä käytännössä vaihteittain.

Ensimmäisiin laajempiin toimenpide-ehdotuksiin kuuluu, että hallitus antaa eduskunnalle koulutuspoliittisen selonteon, missä tarkastellaan koulutusjärjestelmän nykytilaa, jatkuvan koulutuksen periaatetta ja sen pohjalta uudistustarpeita. Näin annettaisiin eduskunnalle ensimmäisen kerran mahdollisuus lausua laajemmin mielipiteensä koulutuspolitiikkamme kehittämislinjasta. Erityinen paino selonteossa olisi aikuiskoulutuksella.

Tämän jälkeen valtioneuvoston periaatepäätöksellä täsmennetään jatkuvan koulutuksen periaate ja siitä seuraavat kehittämislinjat sekä asetetaan velvoitteita hallinnolle ja suunnittelulle. Opetusministeriö asettaa yhteistyöorganisaation seuraamaan ja koordinoimaan jatkuvan koulutuksen toteuttamista.

Nykyään eri koulutusasteilla käynnissä olevassa opetussuunnitelmien kehittämistyössä tulee ottaa huomioon jatkuvan koulutuksen periaate. Samalla aloitetaan valmistelut muiden koulutusasteiden, myös opettajankoulutuksen, opetussuunnitelmien uudistamiseksi jatkuvan koulutuksen periaatteen mukaan. Valmistelut tarvittaviksi säädösten ja organisaatioiden muutoksiksi käynnistetään sekä annetaan ohjeet yhteistyön ja vuorovaikutuksen kehittämiseksi opetushallinnon kaikilla tasoilla.

Jatkuvan koulutuksen mietinnön ehdotusten käytännön etenemiselle on hyvin tärkeää niiden kypsyminen ihmisten ajattelussa ja työtavoissa sekä virikkeiden antaminen tutkijoiden virkamiesten, opettajien ja muiden ihmisten kanssa työskentelevien toiminnalle ja ammattitaidon kehittämiseksi.